

**Михайло Клапчук:
український націоналіст і
вчений (життєвий, полі-
тичний і науковий шлях)**

**до 100-річчя від Дня
народження**

**Монографія видана родинною
Клапчуків з Делятина, Львова,
Яремчі, Корнича, Коломиї,
Верховини**

**за сприяння ректора
Прикарпатського національного
університету імені Василя
Стефаника проф. Ігоря Цепенди**

**Велика вдячність всім, хто доклався до видання на
пошану Великого Українця, українського націоналіста,
археолога, етнолога, краєзнавця МИХАЙЛА КЛАПЧУКА**

Рецензентами монографії виступили доктори історичних наук, професори ВОЛОДИМИР ВЕЛИКОЧИЙ і МИКОЛА ЛИТВИН, за що автор висловлює глибоку шану

Рекомендувала до друку Вчена рада ПРИКАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

Загальний обсяг монографії 641 с., або 53,3 др. арк.

Монографія складається з дев'яти розділів, в яких викладено автобіографічні матеріали Михайла Клапчука, що висвітлюють його родові коріння, дитинство, навчання у Коломийській гімназії, Львівському та Віденському університетах, участь в українських націоналістичних організаціях, арешт і заслання, карагандинський етап життя. У 4 розділі В. Клапчук описує епопею, пов'язану з підготовкою Михайлом Клапчуком кандидатської дисертації. 5 розділ характеризує дятинський етап, де висвітлено деталі робочих буднів, наукових досліджень, останніх років життя, а також родину М. Клапчука. Нові переслідування радянського режиму та заслання у Мордовію описано у розділі 6. Найбільшим за об'ємом та інформаційністю вирізняється розділ 7, де наведено початкові сторінки фахових статей, повноформатні тексти неопублікованих наукових праць. У 8 розділі наведені статті та спогади про М. Клапчука, а в 9 розділі – інформація про ювілейні академії на його честь.

Замість вступу мною використано спогади про Батька його найстаршої доньки – нині покійної Любові Микитенко.

1. Родинне життя

Історія роду Клапчуків починається у с. Корнич Коломийського повіту у першій половині XVIII ст., бо згадувалося, що 27 січня 1762 р. оженився Григорій Клапчук з Перерова в Корничі з Євдокією, дочкою Юрія Заболотівського.

1788 р. Григорію належало 14,5 моргів землі, з них 3,5 морга ораного поля. За користування цією землею він відробляв 52 дні панщини з волами, а також віддавав натурою: півмітки пряжі, вулик, віз сіна, 3 курки та 5 яєць щорічно.

Його син Юрій, одружившись з Настею з Уграків, збільшив свої статки ще на 10 моргів сіножатей. Вони мали сина Семена, сином якого був Кость, дідусь Михайла Клапчука.

Дід Кость був жонатий з Марією з Григорчуків. Вони мали восьмеро дітей, з яких виросло четверо – Василь, Анна, Доця та Микола. Михайлового тата звали Миколою, який прийшов на світ 21 жовтня 1887 р. Слід зауважити, що з 1 листопада 1918 р. Микола приступив до несення охоронної служби на складі зброї ЗУНР у Коломиї. Мамою Михайла була Марія з Бабущаків, що народилася 12 жовтня 1897 р. Батьки Михайла обвінчалися 15 лютого 1919 р.

1 вересня 1926 р. розпочав своє навчання у сільській школі. Ще в першому та другому класах вчили нас головно українською, але відтак багато предметів стали викладати польською. Вже від першого класу отримував найкращі оцінки й так тримався до четвертого класу.

31 серпня 1930 р. Михайло вступив до Державної гімназії з руською викладовою мовою у Коломиї.

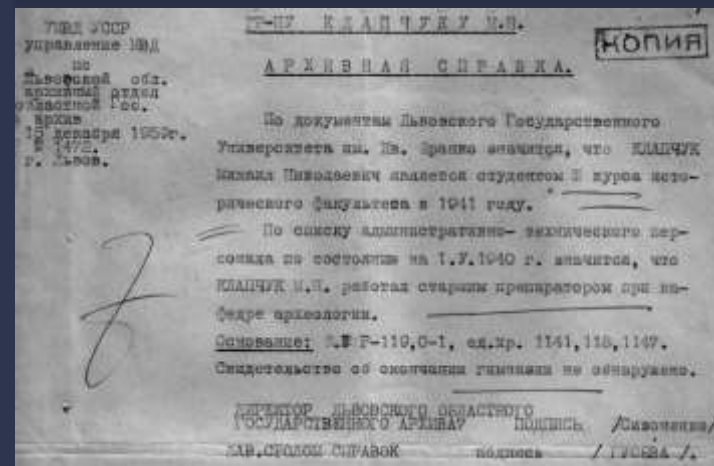
Навчання спочатку йшло нелегко, оскільки у сільській школі вчили гірше, ніж у міських, більшість учнів до вступу у гімназію закінчили по п'ять-шість класів народної школи, а Михайло мав їх лише чотири. З бігом часу молодий гімназист став одним з найкращих. Саме завдяки успіхам у навчанні шкільна рада знизила Михайлові оплату за навчання, натомість зобов'язала його стати інструктором для слабих у науці синів заможних міщан. Це допомогло протягом 1936–1938 рр. вчитися в гімназії та успішно її закінчити. Він був самотнім з тих, що до 1939 р. закінчили гімназію, та не пішли студіювати теологію. Він вибрав свій оригінальний життєвий шлях, старався все працювати для народу, щоби хоч дечим віддячитися за все те добре, що йому зробили інші.

У рідному селі Михайло влаштовував відзначення великих втрат та ювілеїв – смертей М. Коновальця та М. Тарнавського, 70-літній ювілей заснування «Просвіти» та 950-літній ювілей хрещення України.

У Львівському польському університеті

З 1 жовтня 1938 р. Михайло Клапчук став студентом гуманістичного факультету Львівського польського університету. Під час 20-годинного тижневого навантаження студював, крім іншого, «Походження слов'ян у світлі археологічних досліджень» у Л. Козловського, «Вступні відомості з археології» – у М. Смішко, «Загальну антропологію» – у Я. Чекановського, «Вправи з обсягу етнографії Польщі» – у А.Фішера, «Топономастику на услугах історичних досліджень» – у С. Роспонда, «Найдавніші цивілізації Азії та Африки» – у К. Дилінського.

З вересня 1939 р. Михайло – студент історико-філологічного факультету Львівського українського державного університету, з якого через місяць зникло слово «український». Завідувачем кафедри археології став проф. Я. Пастернак, що влаштував Михайла старшим лаборантом. Викладачами були І. Крип'якевич, О. Терлецький, К. Маєвський, М. Рудницький, В. Радзикевич та ін. Щоденно було 5–6 занять, різні збори, концерти, мітинги та демонстрації. Всі студенти були забезпечені гуртожитками, отримували стипендії, але основним було вивчення історії марксизму-ленізму.

У Михайла були лише відмінні оцінки, за винятком археології, оскільки доцент М. Смішко побоювся виставити «відмінно», щоб йому не приписали «політику» за поблажливе відношення свого учня ще з польських часів.

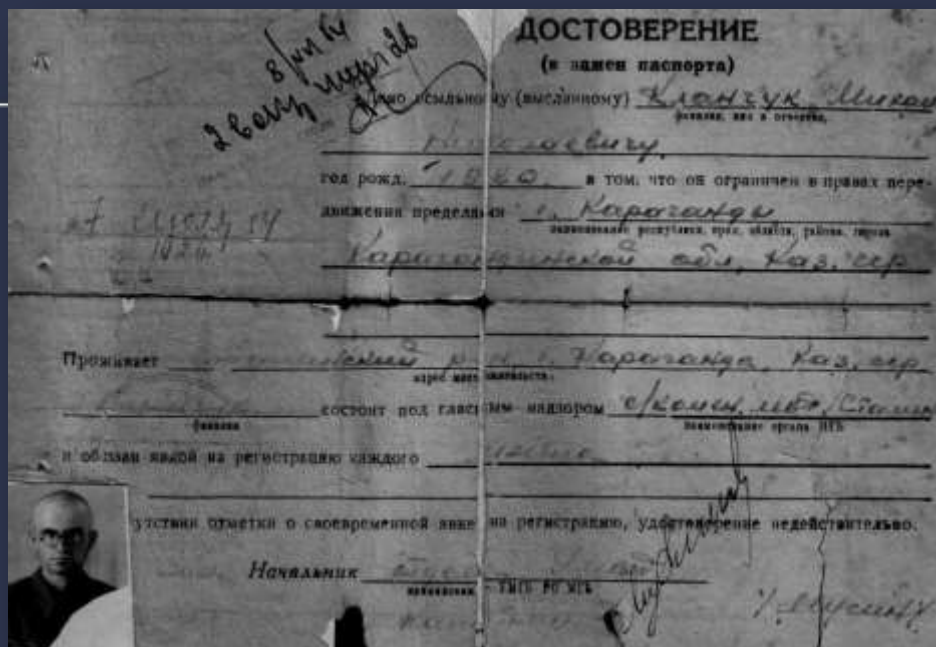
У середині червня 1941 р. разом з проф. Я. Пастернаком проходив археологічну експедицію у Крилосі, після чого у Львові Михайла застала Друга світова війна, що докорінно змінила його світогляд і все життя.

Проф. Я. Пастернак порадив продовжувати студії у Відні, для чого вибав Михайлові стипендію з Українського центрального комітету. Отримавши дозвіл окружного старости на виїзд до Рейху, Михайло поїхав до Відня. Вивчав археологію, антропологію та етнографію. Але вже на початку січня 1942 р. всіх студентів-галичан змусили покинути столицю Австрії. Хоча за деякий час галицьких студентів реабілітували, Батько вже мав коштів на закінчення студій.

З 1960 до 1966 р. Михайло Клапчук заочно навчався у Карагандинському педагогічному інституті.

Карагандинський період

Заслання розпочалося у Караганді 17 червня 1954 р. та тривало замість 5 цілих 15 років.

Там Михайло поєднав свою долю з донькою українських репресованих Станіщуків – Юстиною, з якою прожив до своєї кончини у 1984 році, виростивши трьох доньок та сина. У 1954–1955 рр. Михайло працював свердлильником Карагандинського державного машинобудівного заводу ім. Пархоменка та носильником на станції Караганда-пасажирська.

Восени 1969 р. Михайло Клапчук з родиною оселився у Делятині, де придбав будинок на вул. Б. Хмельницького, 9. Присадибна ділянка мала близько 13 арів, що розташовувалися на схилі та включали житловий будинок (78 м²), стайню, невеличке подвір'я та сад на крутому схилі. У літній кухні, а це так, Батько замаскував бібліотеку та робочий кабінет, Батько знайшов свою стихію – у спокійній обстановці займатися наукою.

Праці за спеціальністю не дали, почалися переслідування, погрози. Влаштувався на роботу у Делятинському лісокомбінаті, де працював фотографом. Однак улюблена справа завжди була поряд – Батько створив краєзнавчий музей практично з власних матеріалів, передав туди вишивки, давні листівки з видами Делятинщини, зразки плетінок, етнографічні матеріали. Але через певний час йому заборонили працювати у такій ідеологічній установі, як створений ним музей. Не могли лише заборонити займатися археологією, мандрувати дорогами Покуття і Опілля, вивчати кожен сантиметр рідної землі, збирати палеолітичні матеріали.

Всі діти М. Клапчука навчалися у Делятинській середній школі, яку закінчили з золотими медалями. Відтак, всі вони вступили та закінчили Чернівецький державний університет.

З бігом часу родина Михайла Клапчука почала зростати:

донька Любов: троє дітей – Любов (двоє дітей – Елізабет та Софія), Надія (син – Максим) та Віктор (двоє дітей – Вероніка та Мойсей);

донька Світослава: двоє дітей – Мирослав (син – Олекса) та Анатолій (двоє дітей – Єва та Єлизавета);

донька Всеволода: троє дітей – Володимир (двоє дітей – Олекса та Орест), Михайло (донька – Софія); Надія (син – Олександр);

у сина Володимира з дружиною Ольгою народилося двоє дітей – Михайло (син – Ігор, донька – Роза-Марія) та Тарас (син – Ярема).

Таким чином, родина Михайла та Юстини Клапчуків станом на 01.03.2019 р. нараховувала: чотирьох дітей; десятеро внуків; 15 правнуків.

На межі 1970–1980 рр. здоров'я Михайла Клапчука з невідомих причин різко погіршилося. Батько пішов від нас 5 серпня 1984 р. Похорон був 7 серпня.

2. Політична діяльність

1939 р. Михайло Клапчук вступив у Спілку націоналістів поневолених націй, де здійснював вербування до СНПН нових членів.

З початком війни, коли до Львова вступив північний легіон ОУН, Батько виконував обов'язки охоронця пропускного пункту штабу ОУН в офісі страхової компанії «Дністрі». Там Батько мав честь і можливість спілкуватися з такими членами Проводу українських націоналістів та Крайової екзекутиви, як Ярослав Стецько, Микола Лебідь, Дмитро Мирон-Орлик, Степан Ленкавський, Ярослав Старух, Юрій Лопатинський, Олександр Луцький, Роман Шухевич, Євген Побігуций, Іван Климів, Дарія Лебідь-Гнатківська, Лев Ребет, Дарія Ребет, Микола Климишин, Євген Врецьона, Богдан Кравців, Василь Сидор та ін.

30 червня 1941 р. у будинку товариства «Просвіта» у Львові відбувся акт віднови української державності, де у присутності М. Лебедя та С. Ленкавського Я. Стецько прочитав Акт. Створено Крайове правління на чолі з Я. Стецьком. Від імені львівського митрополита цей Акт привітав ректор Богословської академії Й. Сліпий, від імені коменданта північного легіону ОУН Р. Шухевича о. Іван Гриньох, а капітан Г. Кох – від німецького вермахту.

В перших днях липня Михайло був одним з організаторів установчих зборів «Союзу українського націоналістичного студентства», де його обрали провідником Львівського університету. Крім того, він редагував «Студентський вісник», перший номер якого погоджував у крайового провідника Івана Климів («Легенди»)..

У липні 1941 р., після оприлюднення книг – «Біла книга ОУН» та «Чому потрібна була чистка в ОУН», що висвітлювали причини розколу в ОУН, переважаючи більшість студентської молоді Львова, в тому числі й Михайло, стали на стороні Степана Бандери та залишилися бандерівцями ціле життя. У середині вересня гестапо влаштувало облаву на чільних діячів ОУН внаслідок чого Михайло потрапив до тюрми на вул. Лонцького. І лише потуги Українського центрального комітету сприяли звільненню 15 студентів, серед яких і мого Батька.

Після Йорданських свят 1942 р. Батько виїхав у рідне село, забравши свою бібліотеку та 20 топографічних карт Галичини.

Влітку 1942 р. познайомили з членами окружного проводу ОУН на чолі з Василем Андрусяком («Різуном»). Останній доручив Михайлові провід над організованою інтелігенцією Коломиї та військову розвідку при окружному проводі. М. Клапчук розробив план розбудови військової розвідки на Покутті та збирав необхідні для «Різуна» дані про німецькі гарнізони, рух партизан С. Ковпака, діставав міські плани, плани урядових будинків, приміщень гестапо, кримінальної поліції та ін.

На початку 1943 р. в лісах між Космачем та Микуличином збудовано центр вишколу Української національної самооборони, куди направлено членів і симпатиків ОУН. Вишкільний центр УНС очолив обласний провідник Станиславівщини, член Проводу українських націоналістів Олександр Луцький («Беркут»). Михайло проводив там курси українознавства, топографії, розвідки.

Після закінчення вишколу першої партії добровольців сформовано курінь, який під орудою «Різуна» перейшов у Чорний ліс. Там Клапчуку доручено очолити розвідку військової референтури обласного проводу, якою керував І. Белейович («Дзвічук»).

З переходом в обласний провід ОУН Батькові передали три північно-східні округи. Дещо пізніше Батька перевели на Коломийщину на суспільно-політичну роботу, де він співпрацював з Ярославом Мельником («Робертом») – членом обласного, відтак Крайового проводу ОУН.

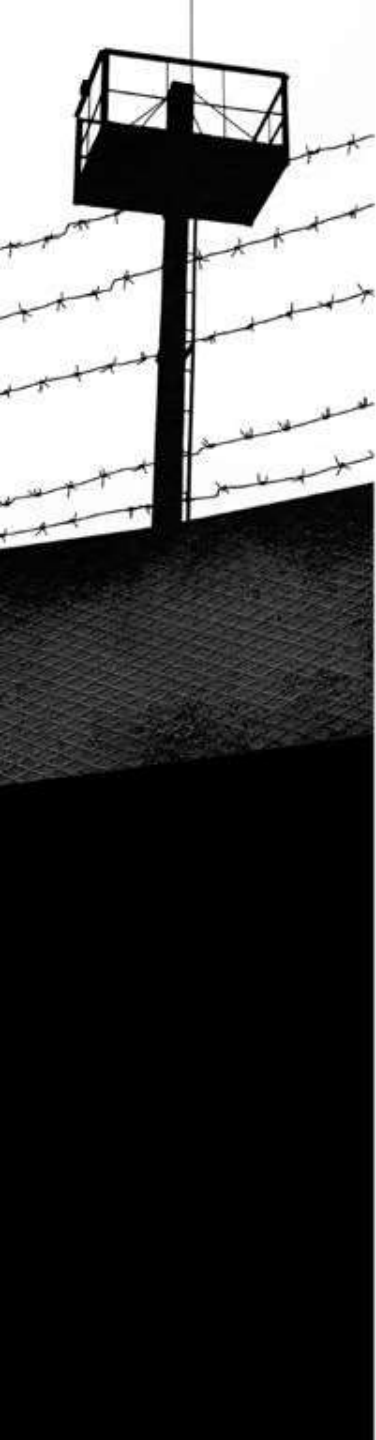
Протягом перших тижнів 1944 р. Михайло перебував з окружним проводом «Іскри» та боївкою обласного проводу «Дика» в лісах між Іспасом та Кропивищами. Не без допомоги хімчинських комуністів один за одним почали падати останні бункери й на очах танули запаси харчів. «Іскра» й «Дик» прийняли єдино правильне рішення – прориватися під Пістинем через мадярські позиції в Карпати. Але вони були замінованими, тому довелося індивідуально шукати можливості зберегти себе для дальших дій. Так, 21 червня увечері Батько з 5 побратимами подався в напрямі Корнича.

Найгірше сталося вранці 22 червня 1944 р.

Нові переслідування та «подорож» до Мордовії. У жовтні 1978 р. Михайла Клапчука відправили у Мордовію в установу ЖК-385, у табір політв'язнів з метою їх ознайомлення з «щасливим радянським життям». Там він зустрічав Л. Лук'яненка та М. Руденка, Д. Шумука та В. Мороза.

3. Арешт і застінки радянської тюрми

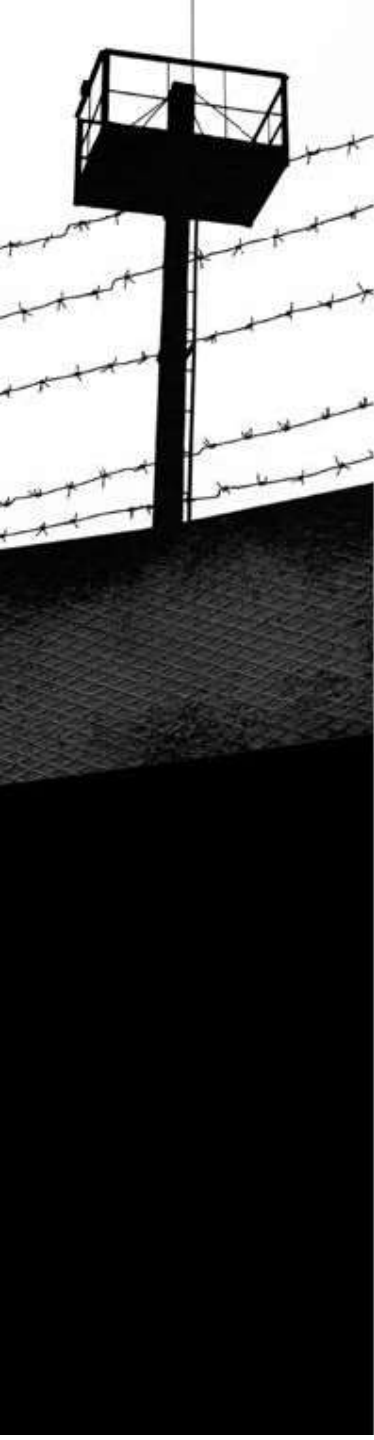

...Був понурий, дощовий ранок. Взвод автоматників військової контррозвідки «Смерть шпIONам» оточив групу Михайла Клапчука на г. Корнів, саме там, де в 1935 р. він почав свою археологічну кар'єру. Троє вирвалися з оточення й високими житами втекли. Натомість Батько, гімназійний абітурієнт В. Василик з Вікна на Городенщині та односельчанин Михайла М. Федунік опинилися під конвоем.

У Кам'янці був перший, але далеко не останній, допит. Слідчий часто витягав наган, грозив розстрілом, часто бив. Він вважав Батька мадярським шпигуном. За кару не раз його позбавляли харчів. Від і так бідних пайків та частого голодування, сильно підупав на силах і ледве волік ногами.

Після кількох днів перебування в Кам'янці Михайла перевезли через Заліщики під Чортків. Минали тижні. Фронт пересунувся до Кракова й контррозвідка одного з українських фронтів, а з нею Михайло й інші товариші по недолі переїхали під Тарнів. Там Батька військовий трибунал 1 українського фронту засудив на 10 років концтаборів та 5 років заслання.

ГОДНЫЙ КОМИССАРИАТ ВУТРЕННИХ ДЕЛ

УЧЕНО 1947

Колесник М.И. Колесник М.И.

36333

36324

36333

42115-55

1
13 p 110 №

ПРИГОВОР

Именем Союза Советских Социалистических Республик

1947 г. 15-го

ВОЕННЫЙ ТРИБУНАЛ

Судебная палата

Председательствующий майор милиции Лосева

Члены: майор милиции Чудина, капитан милиции Кротова

При секретаре капитан милиции Лисина

рассмотрел дело № по обвинению:

1) Колесника Михаила Колесника, 1910 г.р., уроженца с. Корни, Колесникова в.н., статьи 58, украинца, холостой, с неопределенным сроком лишения свободы, украинца, слова, украинца, не судимый;

2) Колесника Александра Колесника, 1910 г.р., уроженца с. Корни, Колесникова в.н., статьи 58, украинца, холостой, с неопределенным сроком лишения свободы, украинца, слова, украинца, не судимый;

3) Колесника Михаила Колесника, 1910 г.р., уроженца с. Корни, Колесникова в.н., статьи 58, украинца, холостой, с неопределенным сроком лишения свободы, украинца, слова, украинца, не судимый;

№ 10 8805

М. 8 1947

ПРИКАЗЫВАЮЩИЙ ОТ ПЕРВОГО УКРАИНСКОГО ФРОНТА

ГЕНЕРАЛ-МАЙОРУ КИРИЛ

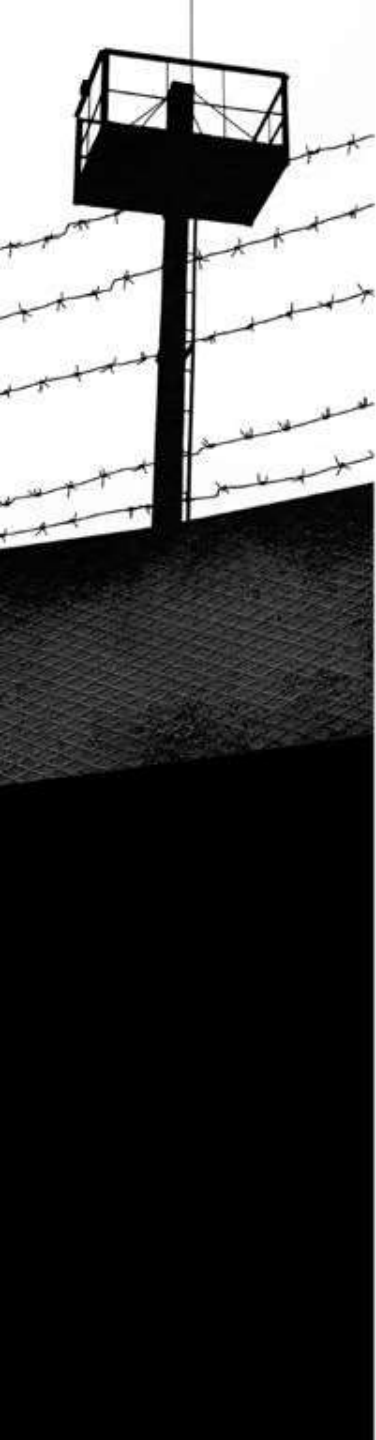
№ 0293/8

Сообщаем, что осужденный Военным Трибуналом Первого Украинского фронта на 10 лет К.А. Колесник Михаил

Николаевич 22-го сентября 1944 года признан для дальнейшего отбывания срока наказания в тюрьму города Львов

НАМНИК УНР «ОМЕТ» ПЕРВОГО УКРАИНСКОГО ФРОНТА - ГЕНЕРАЛ-ЛЕЙТЕНАНТ

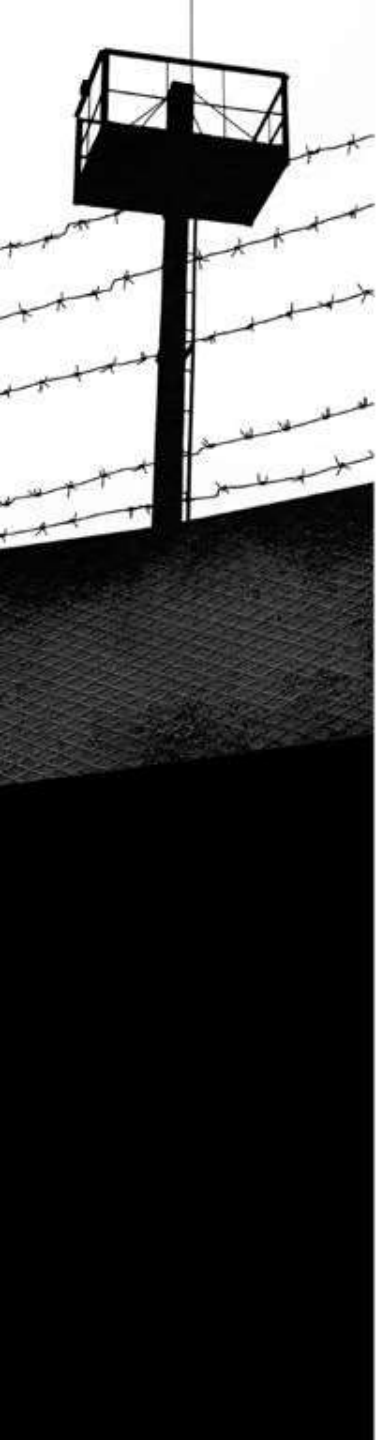
НАМНИК ОУНР «ОМЕТ» ПЕРВОГО УКРАИНСКОГО ФРОНТА - КАПИТАН

Табір особливого режиму «Степлаг»

Отак Батько опинився у таборі особливого режиму «Степлаг» у Джезказгані під номером СЄ-214. Там знаходився у першому пункті першого табірної відділення «Лagстрою», недалеко відомого міжнародного підприємства та входив до складу однієї з некторжних бригад і не використовувався безпосередньо на будівельних роботах. Маючи освіту, Батько працював обліковцем, нормувальником, бухгалтером-рахівником.

Після смерті Й. Сталіна в табірному відділенні поширилися чутки про те, що в якомусь з сибірських таборів мали місце хвилювання й ворохобні в'язнів. Достовірного підтвердження цих чуток ми не мали, але чомусь 29 травня 1953 р. у табірне відділення прибув міністр внутрішніх справ Казахстану генерал-майор В. Губін. Коли останній сказав, що зможе засуджених направити на заслання в те місце, яке собі вибере в'язень, Батько тут же на зборах написав і передав міністру прохання, щоб після закінчення його перебування в таборі в 1954 р. його направили в Караганду. І міністр, отримавши таке прохання, привселюдно заявив, що в'язень СЄ-214 буде направлений на заслання в Караганду, написавши на заяві «Нач. л/о. После окончания срока направьте в гор. Караганду. В. Губин. 29/V.53».

Однак це мало статися через рік, влітку 1954 р.

Цьому передували важливі табірні події.

Кінець 1953 та початок 1954 рр. відзначився тим, що українські в'язні не вийшли на роботу й святкували разом Різдво з прибалтійцями 25 грудня, а відтак прибалтійці в подібний спосіб віддячили українцям 7 січня.

Найзначнішою подією «Руху опору» був протест проти трактування 300-річчя Переяславської ради як акту добровільного приєднання України. Над «Степлагом» замайорів чорний прапор – прапор протесту, прапор незгоди, прапор – заклик до боротьби.

СССР
МИНИСТЕРСТВО
ВНУТРЕННИХ ДЕЛ
8-АА

ВЗНОС НА ЖИТЕЛЬСТВО НЕ СЛУЖИТ.
ПРИ УТЕРЕ НЕ ВОЗМОЖНОСТИСЯ.

Справка № Е 0021410
12 мая 1954 г.

Выдан гражданину (им) Ключук
Михаил Александрович

1920 года рождения (даты) г. Бердичев, Житомир
гражданство (гражданство) СССР национальность Украинцы
осужденному (им) Своими же трибуналами
Украинского народа

16, май 1954 г. по ст.ст. 5413 5411 УК УССР
и лишено свободы на десять лет с поражением в правах на
конец года, имеющему (им) в прошлом судимости

т.е. что он (она) отбывал (да) наказание в местах заключения
МВД по 18, окт 1954 г. по ст.ст. 5413 5411
Своего народа

С применением ст.ст. 5413 5411
Отбывание (на) 18, окт 1954 г. и следует к избранному
месту жительства в район Восточный Житомир
Житомирская обл. Житомир
по ст. по ст. 5413 5411 жел. дороги.

Начальник лагеря (им) Иванов
Док. (им) Иванов
Печать Совский

За це організаторів «Руху опору», в т.ч. і Михайла Клапчука, якого постановою начальника табору вважали одним з керівників українських націоналістів, заарештували та перевезли в 4-й окремий «лагпункт» – штрафний ізолятор, з якого потім відправляли у закриті тюрми. «Штрафняк» – це глибокий кам'яний кар'єр, де в'язні кирками та кувалдами розбивали мідний колчедан. Через відмову працювати, адміністрація часто тримала в'язнів на голодному пайку.

13 червня 1954 р. Батька повідомили, щоб 14 червня вже не виходив на роботу, бо його виведуть за зону. Увечері ще того дня він вибрав з камери схову свій фанерний чемодан, перешитий табірний костюм, ватяні подушку та ковдру.

4. Археологічні дослідження

Ще з малих літ Михайла цікавила старовина. Він залюбки записував народні перекази, робив виписки з літератури та документів до історії села Корнича та Покуття. Навесні 1935 р. на поверхні ріллі на г. Корнів зібрав декілька уламків трипільської кераміки. 12 вересня 1935 р. передав кераміку до Коломийського музею «Гуцульщина», де директорував В. Кобринський. Він подякував за експонати, записав їх у книзі надходжень та пообіцяв при нагоді спровадити на Корнів спеціалістів для проведення розкопок.

У вересні 1936 р. до Корнича приїхав проф. Я. Пастернак. Протягом тижня вони розкопали декілька могил культури карпатських курганів, а також рештки житла трипільської культури. Проф. Я. Пастернак був задоволений результатами розкопок, а М. Клапчуку побажав успішно закінчити гімназію та податися на високі студії. Пообіцяв, що при вступі на археологію, надасть матеріальну допомогу.

Після цього Михайла вибрали головою гімназійного Географічно-краєзнавчого гуртка.

На першому курсі студій здавати іспитів не дозволялося. Але проф. Леон Козловський (прем'єр-міністр Польщі у 1934–1935 рр.), довідавшись, що Михайло з небагатої селянської родини, запропонував здати в нього екзамен, не на свідоцтво, а на тимчасове посвідчення, щоби при наявності доброї оцінки отримати на другому курсі стипендію. У тимчасовому посвідченні з'явилася оцінка «дуже добре». Саме це спонукало проф. Козловського запропонувати Клапчуку проведення польових досліджень на Прикарпатті. Він вистарав відкритого листа та виділив кошти на дослідження.

Таким чином Клапчук у серпні 1939 р. зробив свій перший науковий маршрут Коломия – Ланчин – Товмач – Городенка. Під час польових робіт ним виявлено 22 верхньопалеолітичні та мезолітичні місцезнаходження.

У середині червня 1941 р. разом з проф. Я. Пастернаком приймав участь на розкопках давнього Галича.

Археологічні дослідження Казахстану

Михайлу Клапчуку офіційно дозволили здійснювати археологічні розкопки в околицях Караганди лише в 1960 р., коли протягом 1958–1959 рр. він відкрив 45 стоянок первісної людини.

Впродовж 1960 р. Батько займався бюрократією з приводу отримання дозволу на проведення археологічних досліджень, але авторитаризм казахських археологів був непохитним – понад 100 листів мали негативні результати.

Влітку 1960 р. М. Клапчук провів невеликі розкопки на неолітичній стоянці Караганда XXVII. Всі решта дослідження здійснив за власні кошти.

Завдяки проф. Александру Формозову, акад. А. Маргулану, головному геологу Центрально-Казахстанського Геологічного Управління І. Орлову (першовідкривач більшості родовищ кольорових металів) та Георгію Медоеву (лауреат ленінської премії) з Інституту геологічних наук АН Казахської РСР Батько 9 лютого 1961 р. став лаборантом палінологічної лабораторії Центрально-Казахстанського Геологічного Управління. Саме геологи, а не археологи, дали «зелену» дорогу Батькові для його археологічних відкриттів.

Після закінчення Карагандинського педагогічного інституту в 1966 р. і до звільнення 31 жовтня 1969 р. Батько працював начальником Сокурського геолого-тематичного загону.

До 1969 р. відкрив понад 314 археологічних пам'яток у басейні рік Нури і Сарису у 73 місцевостях. Це – ранньопалеолітичні стоянки Жаман-Айбат-4, Обалисан-1, середньопалеолітичні – Айдарли-2, Батпак-8 та 12, Кзил-Джар-3, Конайбек, Космола, Музабель. Слід зазначити, що всі палеолітичні стоянки супроводжувалися палінологічними, геоморфологічними, стратиграфічними та палеогеографічними дослідженнями, тобто були комплексними, що було новим у традиційній до того археології та доволі незрозумілим для поважних за віком вузьких фахівців-археологів. Слід зазначити, що стоянки Жаман-Айбат-4 та Обалисан-1 були одними з найдавніших у СРСР. Список археологічних стоянок, виявлених М. Клапчуком у Казахстані:

№	Місцезнаходження	Кількість стоянок	№	Місцезнаходження	Кількість стоянок	№	Місцезнаходження	Кількість стоянок
1	Агайдар	1	26	Зелена Балка	4	51	Музбель	2
2	Айгиржал	1	27	Кадархул	3	52	Мунглу	5
3	Айдарли	2	28	Казанка	3	53	Новобитне	1
4	Акбастау	2	29	Каїмбергенин Карасу	7	54	Обалисан	2
5	Акколь	2	30	Карабас	7	55	Ольгінка	2
6	Аккудук	4	31	Караганда	65 (52)	56	Осакаровка	5
7	Аксу Аюли	3	32	Каракеїн	1	57	Передержка	2
8	Алатакир	5	33	Каркаралінськ	2	58	Просторное	1
9	Ангренсор	2	34	Кейтас	12	59	Сабинди	3
10	Ашкатин	2	35	Кенжебайсай	9	60	Сари Булак	2
11	Байбаба	2	36	Кенсе	1	61	Сари Узень	10
12	Бала Кундузди	3	37	Кзил Джар	4	62	Святогорівка	1
13	Басюган	2	38	Кзил Тау	1	63	Сілтас	1
14	Батпак	15	39	Кильча	1	64	Спаськ	4
15	Баян Аул	3	40	Ключики	1	65	Сюргута	6
16	Бируйнак	6	41	Космола	2	66	Талдибулак	1
17	Борибас	5	42	Конайбек	2	67	Такирсор	4
18	Булди	1	43	Кондратьєвка	1	68	Таскудук	4
19	Джетиконур	2	44	Коптакир	1	69	Топар	1
20	Джезди	1	45	Коскудук	8	70	Тохтар	1
21	Жаман	2	46	Костерек	1	71	Шабинди	3
22	Жаман Айбат	4	47	Кудайменде	19	72	Шокай	7
23	Жаманжол	2	48	Кутансор	1	73	Шурук	1
24	Жамантау	2	49	Мілікудук	2	Разом:		314
25	Жіделі	12	50	Мраморний	1			

Стоянка Караганда-29

Стоянка Батпак-12

Стоянка Жаман-Айбат-4

Стоянка Зелена Балка-4

Серед друзів мого Батька були такі відомі вчені Європи, як не покинули його й у важкий дялятинський період:

- доктор історичних наук Василь Прокопович Любін;
- кандидат біологічних наук Балдирган Сераліївна Кожамкулова;
- доктор історичних наук Рустам Хамідович Сулейманов (Узбекистан);
- кандидат геолого-мінералогічних наук Римма Антонівна Терещенко;
- кандидат геолого-мінералогічних наук Роза Адамівна Зінова;
- доктор геолого-мінералогічних наук Елеонора Олексіївна Вангенгейм;
- доктор історичних наук, член-кореспондент АН Таджикистану Вадим Олександрович Ранов;
- археолог Валерій Степанович Волошин.

За результатами досліджень у 1969 р. М. Клапчук підготував кандидатську дисертацію «Палеоліт Центрального Казахстану», яку було рекомендовано до захисту у Ленінградському відділенні Інституту археології АН СРСР. Та не судилося вибороти науковий ступінь кандидата історичних наук. Непроста біографія та одіозне минуле стали темою обговорення у Ленінградському міськкомі КПСС. Відповідь була однозначна – відмовити у захисті.

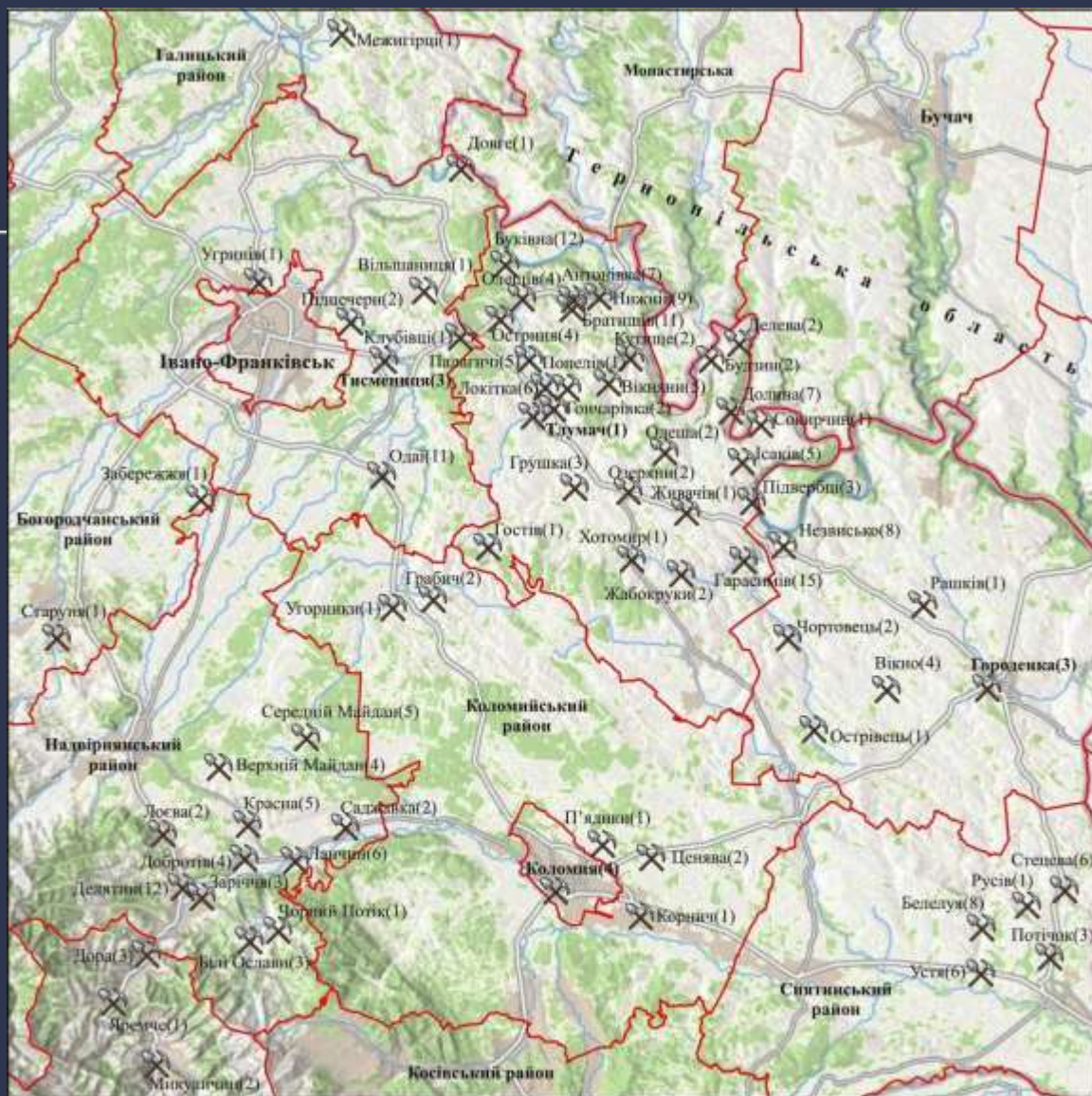
Археологічні дослідження Казахстану

Час від часу М. Клапчук очолював експедиції АН Української РСР, збирав краєзнавчі матеріали. Протягом 15 років відкрив понад 240 археологічних пам'яток у Галичині, однак найбільше уваги приділяв саме палеолітичним розвідкам. Велика ерудиція, фахова підготовка, прекрасна обізнаність з геологією та топографією Галичини, уже напрацьовані перед війною маршрути, досвід роботи в геологічній партії, а передовсім роками вистраждане прагнення до пізнання своєї історії стали запорукою його наукових успіхів.

Археологічні стоянки:

Місцезнаходження	Район	Номери стоянок	Кількість стоянок
Антонівка	Тлумацький	1–7	7
Белелуя	Снятинський	1–8	8
Білі Ослави	Надвірнянський	1–3	3
Братишів	Тлумацький	1–11	11
Будзин	Тлумацький	1–2	2
Буківна	Тлумацький	1–2, 5–6, 9–16	12
Вікно	Городенківський	1–4	4
Вікняни	Тлумацький	1–5	5
Вільшаниця	Тисменицький	1	1
Герасимів	Тлумацький	1–16 (без 13)	15
Гончарівка	Тлумацький	1–2	2
Горішній (Верхній) Майдан	Надвірнянський	1–4	4
Городенка	Городенківський	1–3	3
Гостів	Тлумацький	1	1
Грабич	Коломийський	1–2	2
Грушка	Тлумацький	1–3	3
Делева	Тлумацький	1–2	2
Делятин	Надвірнянський	1–12	12
Добротів	Надвірнянський	1–4	4
Довге	Тисменицький	1	1
Дора	Яремчанська міська рада	1–3	3
Долина	Тлумацький	1–7	7
Жабокруки	Тлумацький	1–2	2
Живачів	Тлумацький	1	1
Забережня	Богородчанський	1	1
Заріччя	Надвірнянський	1–3	3

Ісаків	Тлумацький	1–5	5
Клнбівці	Тисменицький	1	1
Коломия	Коломийський	1–4	4
Корнич	Коломийський	1	1
Красна	Надвірнянський	1–5	5
Кутище	Тлумацький	1–2	2
Ланчин	Надвірнянський	1–6	6
Лоева	Надвірнянський	1–2	2
Локитки	Тлумацький	1–6	6
Межигірці	Галицький	1	1
Микуличин	Яремчанська міська рада	1–2	2
Незвисько	Городенківський	1–8	8
Нижнів	Тлумацький	1–9	9
Одаї	Тисменицький	1–11	11
Озеряни	Тлумацький	1–2	2
Олешів	Тлумацький	2–4, 6	4
Олеша	Тлумацький	1–2	2
Остриня	Тлумацький	1–4	4
Острівець	Городенківський	4	1
Палагичі	Тлумацький	1–5	5
Підвербці	Тлумацький	1–3	3
Підпечари	Тисменицький	1–2	2
Попелів	Тлумацький	1	1
Потічок	Снятинський	1–3	3
П’ядики	Коломийський	1	1
Рашків	Городенківський	3	1
Русів	Снятинський	1	1
Саджавка	Надвірнянський	1–2	2
Середній Майдан	Надвірнянський	1–5	5
Сокирчин	Тлумацький	1	1
Старуня	Богородчанський	2	1
Стецева	Снятинський	1–6	6
Тисмениця	Тисменицький	3–5	3
Товмач	Тлумацький	1	1
Угорники	Коломийський	1	1
Угринів	Тисменицький	1	1
Устя	Снятинський	1–6	6
Хотимир	Тлумацький	1	1
Ценява	Коломийський	1–2	2
Чорний Потік	Надвірнянський	1	1
Чортівець	Городенківський	1–2	2
Яремче	Яремчанська міська рада	1	1
Разом:			246

Умовні позначення

Археологічні стоянки

Десятин (12)

Населений пункт (кількість стоянок)

Межі адміністративних одиниць

Як зазначали вчені-сучасники, найбільш продуктивні, цілеспрямовані і науково-обґрунтовані пошукові роботи в цьому краї були проведені в 1960–1970-ті рр. саме Михайлом Клапчуком. Окрім численних палеолітичних колекцій, зібраних на поверхні, уперше проведено стаціонарні розкопки верхньопалеолітичної стоянки Межигірці-1. Це дало змогу певною мірою систематизувати палеолітичні пам'ятки краю. Найвагоміші матеріали (Долина, Гарасимів, Межигірці-1, мезолітичні пам'ятки в районі села Красна) були опубліковані.

Археологічні стоянки,
виявлені М. Клапчуком
в Івано-Франківській області
(авт. – внук, Тарас Клапчук)

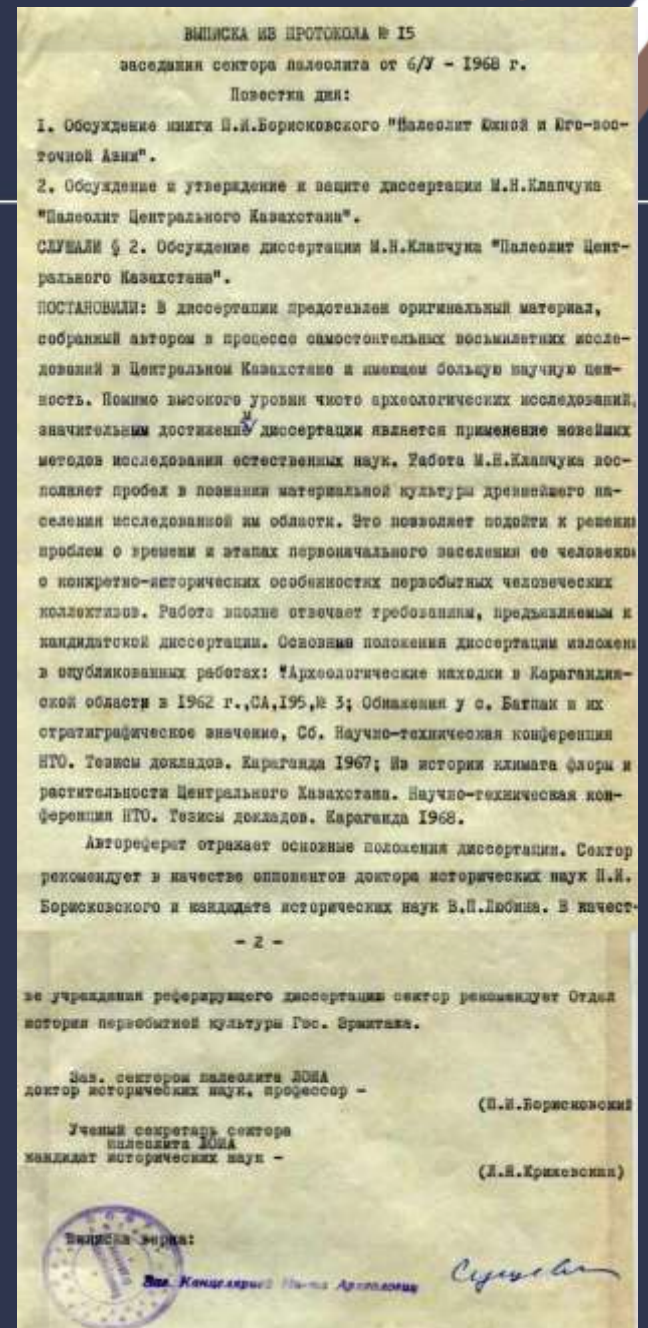
5. Дисертаційна епопея за «радянсько-кгібстським» сценарієм

Читаю матеріали «Справи дисертації М. Клапчука в 1966–1972 рр.» (Домашній архів родини Клапчуків, ф. 11, од. зб. 4, справа 11) і жахаюсь ситуації, що склалася у ті часи і що пережив мій Батько, прославляючи своїми науковими відкриттями паршиву «советскую» машину. Бандерівець не міг бути кандидатом історичних наук і крапка...

Розпочалося все 21 березня 1966 р. Засіданням відділу археології Інституту історії, археології і етнографії ім. Ч.Ч. Валіханова АН Казахської РСР, постановлено одобрити дослідження М. Клапчука та затвердили тему дослідження: «Кам'яний вік Карагандинської області».

1 листопада 1966 р. керівництво Центрально-Казахстанського Геологічного Управління звернулося до ректорату Новосибірського державного університету з проханням включити М. Клапчука в число здобувачів наукового ступеня кандидата історичних наук — не «знайшлося» місця.

До кінця 1967 р. М. Клапчук повністю завершив дисертаційне дослідження, оформив дисертацію та автореферат.

Складено автореферат, список його розсилки... Але керівник відділення М.К. Каргер... відмовився підписати його до друку... Отут все і закрутилося. Тоді, мабуть, Батько не раз згадав «незлим, тихим словом» «совєтів», «кзб» і ін. «наволоч», що практично забрала, як потім стане відомим, все його зоряне майбутнє у великій науці.

Захист дисертації був назначений на осінь 1969 р., однак через перереєстрацію Вченої ради, був відкладений на невизначений термін. Але це було ще не дуже важким ударом – гіршим було те, що М.К. Каргер, а за ним і П.Й. Борисовський відмовилися від своїх попередніх дій: перший не хотів, щоб М. Клапчук захищався у Ленінграді, другий – бути опонентом.

О Т З И В
на работу М.Н.Клапчука "Палеолит Центрального Казахстана"
на соискание ученой степени кандидата исторических наук.

Работа М.Н.Клапчука написана по оригинальным материалам, собранным им в ходе восьмилетних полевых работ в пустынной и степной зонах Центрального Казахстана, в полосе так называемого Казахского мелкосопочника. Если исключить единичные, ранее известные здесь находки каменных орудий, М.Н.Клапчук является пионером изучения древнего каменного века этой обширной территории: им обнаружены и всесторонне исследованы 12 значительных по объёму находок местонахождений, датируемых ашельской, мустьерской и верхнепалеолитической эпохами каменного века. Местонахождения эти располагаются к востоку от Байконура, в бассейнах рек Сарысу и Нура.

Казахский мелкосопочник – обширная холмистая возвышенность, где повсеместно распространены и в настоящее время обнажены четвертичные отложения, – занимает исключительное положение на путях ведущих к Уралу, к Европейской части территории нашей страны; именно здесь, видимо, следует искать свидетельства древнейших контактов населения западных и восточных (зауральских) районов нашей страны. На востоке Казахский мелкосопочник примыкает к Алтаю, на юге – к озеру Балхаш, пустыне Бек-Пам-Дала, хребту Кара-тау, и территория где Х.А.Алписбаев и А. Медоен уже собрали большие нижнепалеолитические материалы. Материалы М.Н.Клапчука существенно расширили наши представления о размерах области обитания ашельских и мустьерских людей в Казахстане, о времени и этапах первоначального заселения человеком территории централ

- 2 -

ной части Казахской республики. В этой связи интересны и гипотезы о путях расселения первых насельников, о вероятности ухода людей в периоды похолоданий в более южные районы и возвращения – в периоды благоприятного климата (такими, по мнению М.Н.Клапчука, были ливневые периоды).

М.Н.Клапчук счастливо объединяет в своем лице профессии археолога и палеонтолога; его палеогеографические и палеоклиматические реконструкции основываются на проведенных им же многочисленных спорово-пыльцевых анализах. В значительной мере именно с помощью последних исследований пытается восполнить характерную для памятников открытого типа недостаточность геологических и фаунистических показателей.

Анализ и интерпретация археологических материалов выполнены в работе достаточно квалифицированно. Выделение локальных вариантов нижнепалеолитических культур и стремление раскрыть местные конкретно-исторические особенности развития первобытных человеческих коллективов – правомерно и методически современно. Вместе с тем, некоторые общие выводы автора диссертации представляются еще не вполне обоснованными.

В целом работа М.Н.Клапчука является весомым вкладом в изучение древнейшего прошлого Казахстана.

Сектор палеолита Ленинградского отделения Института археологии АН СССР считает, что работа М.Н.Клапчука "Палеолит Центрального Казахстана" отвечает требованиям, предъявляемым в диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук.

Зав. сектором палеолита ДИО - Т.Борисовский (П.Й.Борисовский)
директор исторического факультета - И.Круиз (И.И.Круизовская)
Ученый секретарь -
назначит исторических наук -

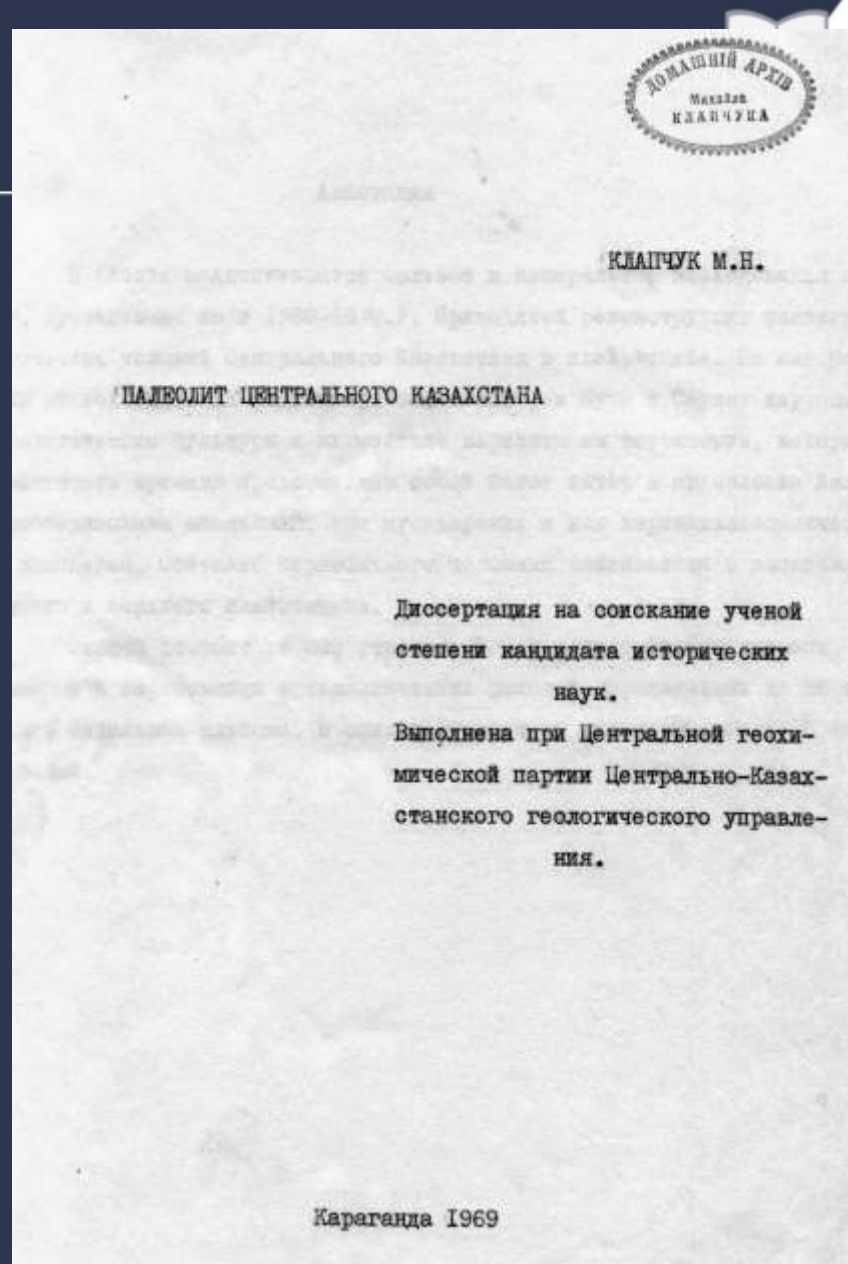
Ленинград 6 мая 1969 г.

16 травня 1970 р. всі документи, дисертація, томи додатків до неї та автореферат поштою були переправлені до Москви. 30 квітня 1970 р. було надіслано відповідь, щоб Батько чекав до 1971 р., але, щоб краще звернувся у ... Ленінград. Час все йшов...

29 жовтня 1970 р. М. Клапчук написав листа у Ленінградське відділення Інституту археології АН СРСР, але там відповіли, що вони дисертації до захисту ще не приймають.

25 грудня 1971 р. М. Клапчук написав листа П.Й. Борисковському з проханням дати дозвіл на друк автореферату і в подальшому на захист дисертації. Відповідь від П.Й. Борисковського поступила 19 січня 1972 р., якою рекомендувалося звернутися до начальства. Після відповідного звернення, 20 січня 1972 р. М. Клапчуку надійшов лист, де повідомлялося, що дисертацію слід переробити у світлі нових даних з палеоліту.

Дисертаційна епопея закінчилася тим, що захист в черговий раз перенесли на невизначений термін, тому М. Клапчук прийняв надзвичайно важке для себе рішення – відмовитися від захисту.

6. Наукова спадщина Михайла Клапчука

Михайло Клапчук впродовж своєї тридцятилітньої наукової діяльності опублікував 50 наукових і 47 науково-популярних праць. Серед них і прості повідомлення про ті чи інші знахідки, матеріали до археологічних карт, глибокі наукові роздуми. Власне, саме завдяки Бітькові багато в чому палеоліт Івано-Франківщини став добре відомим в археології. М. Клапчук залишив надзвичайно багату наукову спадщину: статті, рукописи наукових досліджень з історії Делятинщини, Яремчі, Корнича, археологічні розвідки.

Михайло Клапчук був автором і співавтором **5** монографій, **7** статей у «Советской археологии», **10** – у «Археологических открытиях», **3** – у журналі «Археологія», **4** – в «Українському ботанічному журналі».

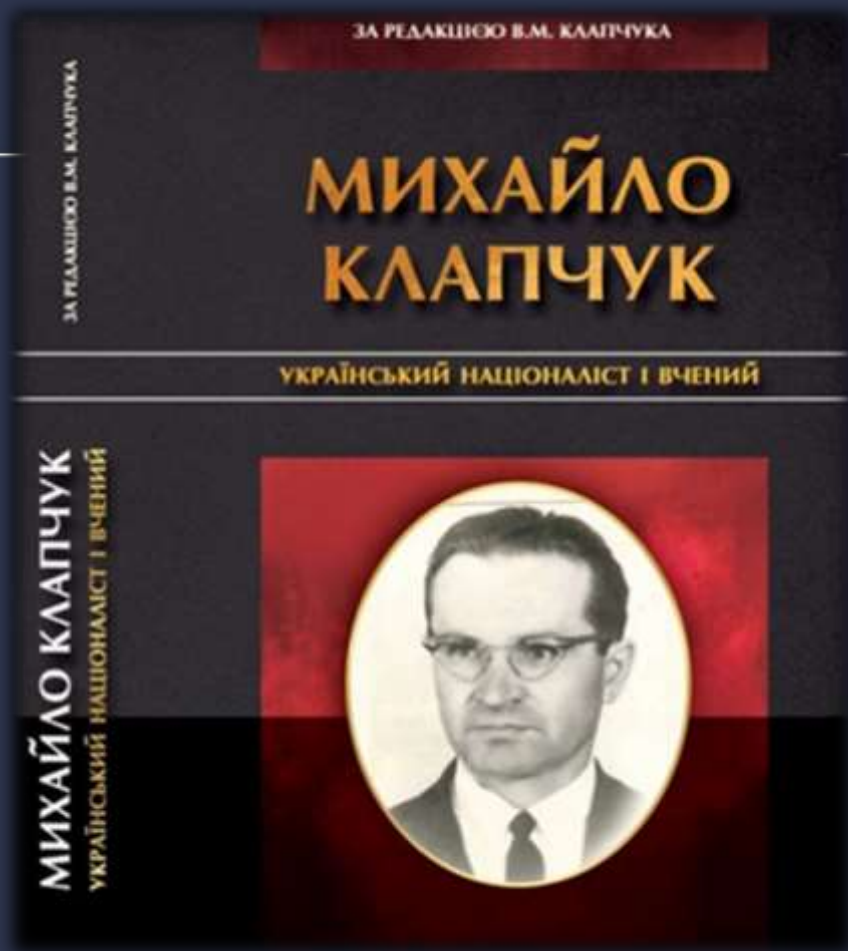
Слід пам'ятати, що Михайло Клапчук був не краєзнавцем-любителем, він був, передусім, науковцем, ученим з глибокою фаховою підготовкою, великим досвідом, досконалим знанням літератури. А ще він був патріотом, вірним сином рідної землі. Тому його праці мусять зайняти належне місце в науковому фонді України.

Я вважаю, що мій Батько, людина честі, людина справи, людина величезної сили духу і волі, навечно Український націоналіст і вчений Михайло Клапчук, вніс величезний вклад у становлення і розвиток археології Казахстану, археології, етнології та історії Івано-Франківщини.

Михайло Клапчук загалом був щасливим у своїй родині талюбимій справі, але він до кінця свого життя так і не дочекався почути гімн України.

Заступник(ів) 22 - червня 1994
Заступник(ів) 18 - травня 1994

Управління(ів) на терит. в межах подільської обл., на територію ліквідації Інциденту
кримінальн. 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828,

(1920 — 1984)